Πρωταγόρας.

Ἐγεννήθη ἐν Ἀβδήροις κατὰ τὴν σύμφωνον μαρτυρίαν τοῦ τε Πλάτωνος καὶ λοιπῶν συγγραφέων. Ὁ κωμικὸς ποιητὴς Εὔπολις ἀποκαλεῖ αὐτὸν Τήιον πιθανῶς σχετικῶς πρὸς τὴν ἐκ Τηίων καταγωγὴν τῆς πόλεως ἐκείνης, ὡς καὶ ὁ Στράβων ἀποδίδωσι τὴν προσωνυμίαν ταύτην Ἑκαταίῳ τῷ Ἀβδηρίτῃ. Ἐν τῷ προσθήκαις παρεφθαρμένῳ κειμένῳ τοῦ Ψευδογαληνοῦ ἀποκαλεῖται οὗτος Ἐλεάτης. Πατὴρ αὐτοῦ ἦν κατὰ τινας μὲν ὁ Ἀρτέμων, κατ' ἄλλους δὲ ὁ Μαιάνδριος ἢ Μαίανδρος, ὃν ὁ Φιλόστρατος, συγχέων πιθανῶς πρὸς τὸν πατέρα τοῦ Δημοκρίτου, περιγράφει ὡς πλουσιώτατον. Διογένης ὁ Λαέρτιος θεωρεῖ αὐτὸν τοὐναντίον πενέστατον. Τὸ λεγόμενον ὅτι ὁ Πρωταγόρας ἦν πτωχὸς ἀχθοφόρος, ὅτι δὲ ἡ ἐπιδεξιότης, μεθ' ἧς συνέδεσε καὶ ἐστήριξεν ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτοῦ μέγα δέμα ξύλου, διήγειρε τὴν προσοχὴν τοῦ Δημοκρίτου, ὃς ἐννοήσας αὐτὸν ἀνέλαβεν ὑπὸ τὴν ἰδίαν κηδεμονίαν πρὸς ἐκπαίδευσιν, φαίνεται παραχθὲν ἔκ τινος τοῦ Ἀριστοτέλους φράσεως, καθ' ἣν ὁ Πρωταγόρας ἐφεῦρεν εἶδός τι τύλης πρὸς εὐχερεστέραν μεταφορὰν τῶν βαρῶν. Πρὸς δὲ λίαν ἀπίθανον ἐστὶν ὅτι ὁ Πρωταγόρας, ὡς νεώτεροι συγγραφεῖς ὑπέλαβον, ἦν μαθητὴς τοῦ Δημοκρίτου, πρός

Λεξ. 15. γ΄ ἔκδ.
Βλέπε.

ὅν ὑπό τήν ἔποψιν τῶν δογμάτων οὐδέν ἀπολύτως εἶχε τό κοινόν, τοῦ Φράϊ δέ ἀναλαβόντος ν' ἀποδείξῃ ὅτι ὁ Πρωταγόρας ἦν περί τά εἴκοσιν ἔτη πρεσβύτερος τοῦ Δημοκρίτου. Ἐάν πράγματι ὁ Ἀναξαγόρας, ὡς πολλαχοῦ ἐπιβεβαιοῦται, ἐγεννήθη περί τά 500 π.Χ. καί ἦν κατά τεσσαράκοντα ἔτη πρεσβύτερος τοῦ Δημοκρίτου, κατ' αὐτήν τήν μαρτυρίαν τοῦ τελευταίου τούτου ὁ Πρωταγόρας θά ἦν κατ' ἀναλογίαν πρεσβύτερος τοῦ Δημοκρίτου, καθόσον βέβαιόν ἐστιν ὅτι ὁ Πρωταγόρας ἦν πρεσβύτερος τοῦ Σωκράτους, γεννηθέντος τῷ 468 π.Χ. καί ἀποθανόντος πρό αὐτοῦ ἐν ἡλικίᾳ 70 περίπου ἐτῶν ἀφοῦ ἐξήσκησεν ἐπί τεσσαρακονταετίαν τήν σοφιστικήν τέχνην καί ἐσώθη διά φυγῆς ἐκ τῆς κατηγορίας τοῦ Πυθοδώρου, ἑνός τῶν 400 οἵ διῴκησαν τάς Ἀθήνας τῷ 411 π.Χ. Κατ' ἀναλογίαν ὁ Ἀπολλόδωρος κάλλιστα ἠδύνατο νά ὁρίσῃ τήν 84ην ὀλυμπιάδα (444 π.Χ.) ὡς τήν περίοδον, καθ' ἣν οὗτος ἤκμασεν. Ἀκριβέστερος καθορισμός τῆς χρονολογίας καί τῆς γεννήσεως αὐτοῦ δέν δύναται νά ἐξαχθῇ ἐξ ἀποσπάσματος τῶν Σίλλων τοῦ Τίμωνος ἢ ἐκ χωρίου τινός τοῦ Πλάτωνος, καθόσον ὁ ἐν τοῖς χωρίοις τούτοις συσχετισμός τοῦ Πρωταγόρα ϗ τοῦ Σωκράτους οὐδαμῶς συνεπάγεται ϗ σύγχρονον τόν θάνατον αὐτῶν, ἀλλ' οὐδ' ἐκ τῆς προσωπικῆς ἐκφράσεως τοῦ σοφιστοῦ δυνάμεθα εὐλόγως νά συμπεράνωμεν ὅτι αὐτός ἦν κατά εἴκοσιν ἔτη πρεσβύτερος τοῦ Σωκράτους. Τοὐναντίον, ἐάν ὁ Εὐριπίδης ὑπηνίσσετο τόν θάνατον αὐτοῦ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ἐν τῷ Ἰξίονι, ὁ Πρωταγόρας οὗτος κατ' ἀκολουθίαν θά εἶχεν
ἤδη ἀποθάνει τῷ 406 ἤ 407 π.Χ. ἤτοι πρό τοῦ θανάτου τοῦ Εὐ-
ριπίδου. Μετά πολλῆς λοιπόν τῆς πιθανότητος ὁ Φράη ὁρίζει
τόν θάνατον τοῦ Πρωταγόρα τῷ 411 π.Χ. ἐπί τῇ ὑποθέσει ὅτι
ὁ Πυθόδωρος κατηγόρησεν αὐτοῦ ἐπί τῆς ἀρχῆς τῶν Τετρακο-
σίων, ἐξ οὗ συμπεραίνει οὗτος ὅτι ὁ Πρωταγόρας ἐγεννήθη
περί τό 480 πρό Χριστοῦ.

Ὅτι ὁ Πρωταγόρας πολλήν ἤδη εἶχε προσκτήσει φήμην
κατά τήν ἐν Ἀβδήροις διαμονήν αὐτοῦ οὐδαμῶς ἐξάγε-
ται ἐκ τῆς ἀμφιβόλου δηλώσεως, καθ' ἥν ὑπό μέν τῶν Ἀβδη-
ριτῶν ἀπεκαλεῖτο λόγος, ὑπό δέ τοῦ Δημοκρίτου φιλοσοφία ἤ
σοφία. Πρῶτος αὐτός ἑαυτόν ἀπεκάλεσε σοφιστήν καί ἐπί μι-
σθῷ ἐδίδαξεν. Εἰς Ἀθήνας μετέβη πιθανῶς περί τό 445
π.Χ. ὅτε, καθ' ἃ Ἡρακλείδης ὁ Ποντικός λέγει, ἐγένετο
οὗτος νομοθέτης τῶν Θουρίων ἤ πιθανώτερον ἐφήρμοσεν ἐν
τῇ ἀρτισυστάτῳ ἀποικίᾳ τῶν Ἀθηναίων τούς νόμους, τούς
θεσπισθέντας ἀρχαιότερον ὑπό τοῦ Χαρώνδα πρός χρῆσιν τῶν
χαλκιδικῶν ἀποικιῶν. Ἄγνωστον ἄν καί αὐτός οὗτος μετέ-
βη εἰς τούς Θουρίους, κατά τήν ἐποχήν ὅμως τοῦ λοιμοῦ ἄν
εὑρίσκομεν πάλιν αὐτόν ἐν Ἀθήναις, διότι οὐδέποτε θά ἐ-
ποιεῖτο οὕτω μεγαλοπρεπῆ μνείαν τῆς πνευματικῆς ἰσχύος, ἥν
ὁ Περικλῆς ἐπεδείξατο κατά τόν θάνατον τῶν υἱῶν αὐτοῦ,
ἄν μή αὐτόπτης ἦν τοῦ πράγματος μάρτυς. Φαίνεται ἄρα
ὅτι μετά μακράν ἀπουσίαν ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας ἐν
ἐποχῇ, καθ' ἥν ἔζων ἔτι οἱ υἱοί τοῦ Περικλέους ἤ περί τῶν

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

στενῶν πως σχέσεων τοῦ Πρωταγόρα πρὸς τὸν Περικλέα γίνεται λόγος ἀλλαχοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἐν Ἀθήναις οὐδαμῶς ἡ διασημότης αὐτοῦ ἐμειώθη. Ἐφ' ἱκανὸν ἐν Σικελίᾳ διατρίψας καὶ φήμην αὐτόθι προσκτησάμενος, πολλοὺς ἤγαγεν εἰς Ἀθήνας θαυμαστὰς ἐξ ἄλλων ἑλληνικῶν πόλεων, δι' ὧν διῆλθεν.

Τὴν τοῦ Πρωταγόρα [illegible] προοιμιάζεται τὸ «Περὶ θεῶν», σύγγραμμα αὐτοῦ, κατὰ τὴν ἀρχὴν ἀμέσως τοῦ ὁποίου ἀπροκαλύπτως ἐκφράζει ἀμφιβολίαν περὶ τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν.

Τὴν φιλάπισιν ταύτην ἐπεκύρωσεν ἡ ἔξωσις αὐτοῦ ἢ καὶ ἄλλως ἡ πυρπόλησις τῶν περὶ θεῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ.

Ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν συγγραμμάτων τοῦ Πρωταγόρα, ὃν Διογένης ὁ Λαέρτιος ἠρανίσθη ἔκ τινος ἀξιοπίστου ἀλεξανδρινοῦ συγγραφέως, καὶ ὃς παρέχεται ὑπὸ τούτου μετὰ τῆς συνήθους αὐτῷ πιθανῶς ἀμελείας, δύναταί τις νὰ ἴδῃ ὅτι τὰ συγγράμματα αὐτοῦ περὶ διαφόρων ἀντικειμένων ἐπραγματεύοντο, ἤτοι ἦσαν ἠθικά, ὡς τά: «Περὶ ἀρετῶν», «Περὶ τῶν οὐκ ὀρθῶς τοῖς ἀνθρώποις πρασσομένων» καὶ «Περὶ φιλοτιμίας», πολιτικά, ὡς τὸ «Περὶ πολιτείας» καὶ τὸ «Περὶ τῆς ἐν ἀρχῇ καταστάσεως», ἐριστικά, ὡς τὸ «Ἀντιλογιῶν δύο», «Τέχνη ἐριστικῶν» καὶ παντοῖα ἄλλα, ὡς τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Προστακτικός» καὶ τὰ «Περὶ μαθημάτων» «Περὶ πάλης» «Περὶ τῶν ἐν Ἅδου». Τὰ σπουδαιότερα πιθανῶς συγγράμματα τοῦ Πρωταγόρα, ὡς τὸ «Ἀλήθεια», καὶ τὸ «Περὶ θεῶν», οὐδαμῶς ἀναγράφονται ἐν τῷ προτεταγμένῳ καταλόγῳ, καίτοι ἀλλαχοῦ ποιεῖται αὐτῶν μνείαν Διογένης ὁ Λαέρτιος.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Τούτων τό πρῶτον περιεῖχε τήν θεωρίαν, ἥν ὁ Πλάτων ἀποδοκιμάζει ἐν τῷ Θεαιτήτῳ αὐτοῦ, ἥν δέ πιθανῶς τό αὐτό τῷ περί τοῦ Ὄντος συγγράμματι, ὅπερ ἀποδίδοται τῷ Πρωταγόρᾳ ὑπό τοῦ Πορφυρίου. Τό σύγγραμμα τοῦτο ἐγράφη ἰδίως κατά τῶν Ἐλεατῶν: «Πρός τούς ἕν τό Ὄν λέγοντας», ἐσώζετο δέ ἐπί τοῦ Πορφυρίου, ὅς περιγράφει τήν κατασκευήν τοῦ βιβλίου ὡς παρεμφερῆ τῇ τῶν ἔργων τοῦ Πλάτωνος, ἄνευ ὅμως ἀκριβεστέρων πληροφοριῶν. Τά τοῦ Πρωταγόρα δόγματα δῆλα γίγνονται ἐκ τοῦ Θεαιτήτου τοῦ Πλάτωνος, ὅς ἐγράφη εἰδικῶς πρός καταπολέμησιν τῶν ἰδεῶν τοῦ Πρωταγόρου, τῆς γνησιότητος τῶν ἐκ τοῦ Πρωταγόρου ληφθεισῶν περικοπῶν ἐπιβεβαιουμένης ὑπό τοῦ Σέξτου Ἐμπειρικοῦ καί ἄλλων. Ὁ σοφιστής ὡρμᾶτο ἀπό τῆς θεμελιώδους προϋποθέσεως τοῦ Ἡρακλείτου, ὅτι τά πάντα εἰσί κίνησις, οὐδέν δέ τό ἀκίνητον, καί ὅτι ἐκ τῆς κινήσεως τά πάντα παράγονται, ὅτι οὐδέν ὑπάρχει εἶναι, ἀλλά διηνεκές τι γίγνεσθαι (πάντα ρεῖ) ἐσφαλμένως δέ Σέξτος ὁ Ἐμπειρικός λέγει ὅτι ἐφρόνει ὅτι ἡ ὕλη εἶναι ῥευστή. Ὁ Πρωταγόρας διέκρινε δύο κυριώτερα εἴδη τῶν ἀπείρως ποικίλων κινήσεων, ἤτοι μίαν ἐνεργητικήν ἤ μίαν παθητικήν, προστιθέμενος ὅτι ἡ κατά τινα περίπτωσιν ἐνεργητική κίνησις κατ' ἄλλην εἶναι παθητική, οὕτως ὥστε ἡ διαφορά τῶν δύο κινήσεων δέν εἶναι σταθερά. Ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ δύο τοιούτων κινήσεων προέρχεται ἡ αἴσθησις ἤ ἡ ἀντίληψις ὡς καί τό ἀντικείμενον τῆς αἰσθήσεως ἤ τῆς ἀντιλήψεως ἀναλόγως τῆς ταχύτητος τῆς κινήσεως. Τοῦτο δέ γίνεται κατά τοιοῦτον τρόπον, ὥστε ὅπου ὑπάρχει σχέσις τῶν συνδυαζομέ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ναν, ὡς τῆς ὁράσεως, ~~τῆς ἀκ~~ καί τοῦ χρώματος, τῆς ἀκοῆς ἤ τοῦ ἤχου, ἡ ἀκρίβεια τοῦ χρώματος ἤ τῆς ὁράσεως, τῆς ἀντιλήψεως καί τοῦ ἀντικειμένου αὐτῆς προκύπτει ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ ἀναλόγων κινήσεων. Κατά ταῦτα οὐδέποτε δυνάμεθα νά λαλήσωμεν περί τοῦ εἶναι καί τοῦ γίνεσθαι ἀπολύτως, ἀλλά μόνον σχετικῶς ἤτοι περί τοῦ εἶναι καί γίνεσθαί τινι, τινός ἤ πρός τι· ἑπομένως πᾶν ὅτι ἕκαστος αἰσθάνεται ὑπάρχει, πᾶν δέ ὅ τινος ἀντιλαμβάνεται ἀληθές ἐστίν ὡς πρός αὐτόν· ἀλλ' ἐπειδή ἡ αἴσθησις, ὡς καί τά ἀντικείμενα αὐτῆς διηνεκῶς μεταβάλλονται κατά τήν μεταβολήν τῆς παραγούσης αὐτά κινήσεως, δυνατόν νά ὑπάρχωσιν ἀντίθετοι κρίσεις ἀναλόγως τοῦ διαφόρου τρόπου, καθ' ὅν ἕκαστος αἰσθάνεται τά ἀντικείμενα. Τά ἐκτεθέντα ταῦτα πορίσματα, ἅπερ ὁ Πρωταγόρας ἐξήγαγεν ἐκ τῆς ἡρακλειτείου δόξης περί τοῦ αἰωνίου γίγνεσθαι, συνεκεφαλαιώθησαν ἐν τῷ γνωστῷ ἀξιώματι, καθ' ὅ μέτρον πάντων ἄνθρωπος. Ἐντεῦθεν ἠναγκάσθη ν' ἀποδεχθῇ συγχρόνως ὅτι πᾶσα γνῶσις [ἀντίληψις], ἐρειδομένη ἐπί τῆς αἰσθήσεως ἤ ἀντιλήψεως εἶναι ἐπίσης ὀρθή.

αποβαίνη αδύνατες επιστη ιστασει

Ἀλλά παρά τήν ἴσην ἀλήθειαν ἀντιθέτων κρίσεων ὁ Πρωταγόρας ἐπειράθη νά διακρίνῃ κρεῖττον ἤ χεῖρον αἰσθανόμενα ὄντα, ὑπέσχετο δέ νά παράσχῃ ὁδηγίας πρός βελτίωσιν τῆς καταστάσεως ταύτης, ἤτοι πρός πρόσκτησιν μείζονος ἐνεργείας. Ὁ Δημόκριτος ἀνέλαβε ν' ἀνασκευάσῃ τήν σχετικήν ταύτην θεωρίαν τοῦ Πρωταγόρα, ὅς ἐξουθένιζε τό εἶναι, τήν γνῶσιν ἤ πᾶσαν λογικήν.

Ὅτε ὁ Πρωταγόρας ἐν τῷ περί τῶν θεῶν βιβλίῳ αὐτοῦ διϊσχυρίζετο ὅτι δέν δυνάμεθα νά γνωρίσωμεν ἄν ὑπάρχωσι καί πῶς ὑπάρχωσι θεοί, πιθανῶς εἶχε κατά νοῦν τάς διαφόρους ἀντιθέτους ἐπί τοῦ ἀντικει-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

μένου τούτου κρίσεως ἢ ἐπιμένει ν' ἀρνηθῇ τὴν ὕπαρξιν ὄντων, ἅτινα δὲν ᾐσθάνετο καὶ ἂν δὲν ἀντελαμβάνετο.

Ὁ Πρωταγόρας ἐν τῷ παρὰ Πλάτωνι φερωνύμῳ διαλόγῳ δὲν ἀποδίδει ἠθικὴν ἀξίαν πάσῃ ἡδονῇ, ἀλλὰ μόνον τῇ προερχομένῃ ἐκ τῆς ἀντιλήψεως τοῦ καλοῦ. Πρὸς τούτοις λέγει ὅτι ἡ ἀρετὴ ἔγκειται ἐν τῇ αἰδοῖ, ἥτις φύσει ὑπάρχει ἐν τῷ ἀνθρώπῳ καὶ ἔν τινι αἰσθήματι δίκης. Τὰ δύο ταῦτα αἰσθήματα ἀποβαίνουσι τὰ μέσα, δι' ὧν ἐξασφαλίζονται αἱ σχέσεις τοῦ ἰδιωτικοῦ ἢ δημοσίου βίου, ἀναπτύσσονται δὲ διὰ τῆς ἀνατροφῆς, ἐκπαιδεύσεως ἢ διὰ τῶν νόμων. Ὁ Πρωταγόρας ὅμως δὲν δύναται νὰ ὁρίσῃ ἀκριβέστερον τὴν διαφορὰν τοῦ καλοῦ ἀπὸ τοῦ ἡδέος, προβαίνει δὲ μέχρι τῆς διαβεβαιώσεως ὅτι ἡ ἡδονὴ εἶναι ὁ κυριώτερος σκοπὸς τοῦ ἀγαθοῦ. Ἐν παραφησίᾳ σχέσει ὁ Πρωταγόρας ἐκφράζεται καὶ περὶ τῶν ἀρετῶν, ἃς θεωρεῖ πέντε, λέγων ὅτι διακρίνονται ἀπ' ἀλλήλων ὡς τὰ μέλη τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος.

Ὡς ἐν ταῖς ἠθικαῖς ταύταις γνώμαις τοῦ Πρωταγόρα βλέπομεν ἔλλειψίν τινα ἐπιστημονικῆς ἀκριβείας, οὕτω ἡ ἐν τῇ ἰδέᾳ αὐτοῦ περὶ τῆς ἡρακλειτείου δόξης τῆς αἰωνίας μεταβολῆς τῶν ὄντων διαφαίνεται ἀπόπειρα σοφιστικὴ πρὸς αὐθαίρετον ἢ ἀνεπιστήμονα εἰσαγωγὴν τῶν ἀτομικῶν ἰδεῶν αὐτοῦ ἢ παραγνωρισμὸν τοῦ ἡρακλειτείου δόγματος περὶ ὑπάρξεως ἀνωτέρας τινὸς αἰσθήσεως καὶ περὶ τοῦ ξυνοῦ λόγου. Ὅτι εἶναι ἀνὴρ ἐμπειρότατος, μαρτυρεῖται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων γραφέων, οὐδ' ἀμφιβολία τις περὶ τούτου ἐπιτρέπεται. Ἠσχολεῖτο δὲ πρὸς τούτοις ἐπιμελῶς εἰς διάδοσιν τῆς ῥητορικῆς διὰ τῆς διδασκαλίας, ἀσκῶν ἰδίᾳ τοὺς μαθητάς

Πρωταγόρας.

172 εἰς τὸ λαβεῖν μετὰ ἐπιμονῆς ἐν ὁρισμένοις ἄλλοις ζητήμασι διδάσκων τὸν τρόπον δι' οὗ ἠδύνατό τις τοὺς ἥττω λόγους κρείττω ποιεῖν. Πρὸς ἄσκησιν τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ὁ Πρωταγόρας ἐδίδει αὐτοῖς εἰς συζήτησιν ζητήματα, ἅτινα συνεζήτουν διαιρεθέντες εἰς δύο διαφωνούσας μερίδας, πιθανῶς δὲ σχετικὸν πρὸς τὰ τοιαῦτα γυμνάσματα ἦν τὸ ἔργον αὐτοῦ ἡ «Τέχνη ἐριστικῶν.» Πολλάκις οὗτος ἐπέστησε τὴν προσοχὴν αὐτοῦ εἰς τὴν γλῶσσαν ἢ ἐπειράθη νὰ ἐξηγήσῃ δυσνόητα χωρία τῶν ποιητῶν, ἀλλὰ δὲν ἐπέτυχανε πάντοτε· ἄλλοτε διὰ μακρῶν συνεζήτει περὶ τῶν τριῶν γενῶν, ἤτοι τῶν ἀρσένων, θηλέων καὶ σκευῶν, ἢ τῶν χρόνων ἢ ἐγκλίσεων τῶν ῥημάτων. Ὁ Πρωταγόρας ἐκέλευσε τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ νὰ ὁρίσωσι τὸ ποσὸν τῶν αὐτῷ πληρωτέων διδάκτρων ἀναλόγως τῆς ὠφελείας, ἣν ἕκαστος ἐπίστευε ὅτι ἀπελάμβανεν ἀπὸ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ. Ἐν τούτοις αὐτὸς πρῶτος διδάξας ἐπὶ πληρωμῇ τοιοῦτον μισθὸν ἐζήτησε.»

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Στοβαῖος — 8ε Πρωταγόρου

Περὶ φιλοπονίας. ΚΘ'. — Πρωταγόρας ἔλεγε, μηδὲν εἶναι μήτε τέχνην ἄνευ μελέτης, μήτε μελέτην ἄνευ τέχνης.